

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: اصول نظام مالی اسلامی
۳	مقدمه
۴	تعریف نظام اقتصادی و نظام مالی اسلام
۵	اهداف نظام اقتصادی و نظام مالی اسلام
۵	اهداف نظام اقتصادی اسلام
۹	اهداف نظام مالی اسلام
۱۱	مبانی و عناصر نظام اقتصادی و نظام مالی اسلام
۱۲	مبانی بینشی و اعتقادی
۱۴	سنت‌های الهی
۱۶	اخلاق اقتصادی
۱۹	فقه و احکام اقتصادی
۲۰	نگرش‌های مختلف به نظام مالی اسلامی
۲۰	نگرش نظام‌سازی به نظام مالی اسلامی
۲۱	نگرش فقهی به نظام مالی اسلامی
۲۲	نظام مالی اسلامی و ثبات مالی
۲۲	ارتباط تنگاتنگ بخش مالی با بخش واقعی اقتصاد
۲۳	روابط و مناسبات عادلانه در نظام مالی اسلام
۲۳	آزادی ارکان و اجزای نظام مالی اسلام در چارچوب مشخص
۲۶	مقبولیت نظام مالی اسلامی
۲۸	خلاصه فصل
۳۰	فصل دوم: ارکان نظام مالی اسلامی و یکپارچگی آن‌ها
۳۰	مقدمه

۳۲	بازارهای مالی اسلامی
۳۲	بازار مبتنی بر بدهی و بازار مبتنی بر مالکیت
۳۳	بازار اولی و ثانوی
۳۳	بازار پول و سرمایه اسلامی
۴۱	نهادهای مالی اسلامی
۴۲	ابزارهای مالی اسلامی
۴۲	ابزارهای مالی اسلامی بازار پول
۴۳	ابزارهای مالی اسلامی بازار سرمایه
۴۳	یکپارچگی نظام مالی اسلامی
۴۴	خلاصه فصل
۴۷	فصل سوم: چارچوب ارزیابی ابزارها و محصولات مالی اسلامی
۴۷	مقدمه
۴۸	مؤلفه‌های مهم در ارزیابی ابزارها و محصولات مالی اسلامی
۴۸	رهیافت‌های موجود در طراحی ابزارها و محصولات مالی اسلامی
۴۸	تطبیق ابزارهای بازارهای مالی متعارف با موازین شریعت
۵۰	تطبیق ابزارهای بازارهای مالی اسلامی با موازین فقه امامیه
۵۰	طراحی ابزارهای مالی اسلامی جایگزین ابزارهای مالی متعارف
۵۱	طراحی ابزار مالی اسلامی جدید
۵۱	الزامات طراحی ابزارها و محصولات مالی اسلامی
۵۲	چارچوب نظارت شرعی مناسب
۵۵	توجه به فرایندها و محدودیت‌های عملیاتی در طراحی
۵۵	توجه به مسائل حسابداری و مالیات
۵۷	توجه به مسائل حقوقی و مقرراتی
۵۷	توجه به اهداف و کارکرد ابزار مالی
۵۸	طراحی ابزار مبتنی بر دیدگاه مشهور فقهی
۵۹	توجه به آثار اقتصادی ابزار طراحی شده
۵۹	توجه به مفهوم ریسک و مدیریت ریسک ابزارهای مالی اسلامی
۶۰	خلاصه فصل
۶۲	فصل چهارم: ارزیابی فقهی ابزارهای مالی (آشنایی با اصول و ضوابط عمومی)
۶۲	مقدمه
۶۴	اصل صحت در قراردادهای مالی

صفحه	عنوان
۶۵	اصل لزوم در قراردادهای مالی
۶۵	دلایل اصل صحت و لزوم قراردادها
۶۵	دلیل اول: آیه وفای به عقود
۶۷	دلیل دوم: آیه وفای به عهد
۶۸	دلیل سوم: آیه تجارت
۶۹	ضوابط عمومی قراردادها
۶۹	ضابطه اول: ممنوعیت اکل مال به باطل
۷۳	ضابطه دوم: ممنوعیت ضرر و ضرار
۷۹	ضابطه سوم: ممنوعیت غرر
۸۲	ممنوعیت ربا
۸۹	ممنوعیت قمار
۹۴	خلاصه فصل
۹۶	فصل پنجم: ارزیابی فقهی ابزارهای مالی (آشنایی با ضوابط اختصاصی)
۹۶	مقدمه
۹۷	تعریف قرارداد (عقد)
۹۷	ارکان عمومی قرارداد
۹۷	رکن اول: طرفین قرارداد
۹۹	رکن دوم: موضوع قرارداد
۱۰۱	رکن سوم: ایجاب و قبول
۱۰۱	طبقه‌بندی قراردادها از منظر معیارهای گوناگون
۱۰۱	قرارداد صحیح و غیر صحیح
۱۰۲	قراردادهای انتفاعی و غیرانتفاعی
۱۰۳	قرارداد اصالتی، وکالتی و فضولی
۱۰۳	قرارداد مطلق و مشروط
۱۰۵	قرارداد لازم و جایز
۱۰۸	معرفی قراردادهای غیرانتفاعی و ضوابط اختصاصی آنها
۱۰۸	قرض
۱۱۱	وقف
۱۱۴	معرفی قراردادهای انتفاعی مبادله‌ای و ضوابط اختصاصی آنها
۱۱۴	اجاره و اجاره به شرط تملیک
۱۱۷	قرارداد بیع
۱۲۱	جعاله

صفحه	عنوان
۱۲۳	قرارداد استصناع (سفارش ساخت)
۱۲۶	قرارداد صلح
۱۲۹	بیمه
۱۳۱	معرفی قراردادهای انتفاعی مشارکتی و ضوابط اختصاصی آنها
۱۳۱	قرارداد شرکت
۱۳۵	مضاربه
۱۳۸	مزارعه
۱۳۹	مساقات
۱۴۰	معرفی قراردادهای کمکی
۱۴۰	وکالت
۱۴۲	ضمان
۱۴۲	حواله
۱۴۳	خلاصه فصل
۱۴۵	فصل ششم: اصول و معیارهای اقتصادی ارزیابی ابزارهای مالی اسلامی
۱۴۵	مقدمه
۱۴۵	ارزیابی ابزارهای مالی در سطح اقتصاد خرد
۱۴۵	تطابق با اهداف و انگیزه‌های ناشران و خریداران ابزارهای مالی
۱۴۷	تطابق با ترجیحات ناشران و خریداران ابزارهای مالی
۱۴۹	نقدشوندگی
۱۴۹	اثربخشی
۱۵۰	ارزیابی ابزارهای مالی در سطح اقتصاد کلان
۱۵۰	همسویی با رشد و پیشرفت اقتصادی
۱۵۰	همسویی با عدالت اقتصادی
۱۵۲	قابلیت تأمین مالی بخش عمومی
۱۵۲	قابلیت برای سیاست پولی
۱۵۳	خلاصه فصل
۱۵۴	منابع

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

پیشگفتار

با توجه به رشد روزافزون نظام مالی اسلامی در کشورهای اسلامی و غیراسلامی و اقبال سرمایه گذاران مسلمان و غیرمسلمان به این صنعت رو به رشد، در این کتاب تلاش شده تا مبانی نظام مالی اسلام از جمله اهداف، اصول اساسی، اجزاء و ارکان آن تبیین و روش طراحی و ارزیابی فقهی اقتصادی نوآوری های مالی در این صنعت تشریح شود. کتاب پیش رو در شش فصل تدوین شده است.

فصل اول این کتاب به تبیین اهداف، اصول و نگرش های مختلف به نظام مالی اسلامی، همچنین دلایل ثبات و پایداری و مقبولیت نظام مالی اسلامی اختصاص دارد. در فصل دوم ارکان نظام مالی اسلام از جمله بازارها، ابزارها و نهادهای مالی اسلامی و نحوه یکپارچگی و تعامل بین این ارکان تبیین شده است. در فصل سوم چارچوبی برای ارزیابی ابزارهای مالی اسلامی ارائه می شود که شامل تبیین رهیافت های موجود در طراحی ابزارهای مالی اسلامی، الزامات و مؤلفه های مهم در ارزیابی این ابزارهاست. در فصل چهارم و پنجم روش ارزیابی فقهی ابزارهای مالی اسلامی به تفصیل بیان شده است. در فصل چهارم ابتدا دیدگاه کلی فقهی در مواجهه با معاملات و قراردادهای مالی جدید، از منظر صحت و بطلان و سپس لزوم یا جواز تشریح می شود. در ادامه فصل اصول (اصل صحت و اصل لزوم قراردادها) و ضوابط عمومی قراردادها یا قواعد سلبی در طراحی ابزارهای مالی اسلامی بررسی می شود که این قواعد سلبی عبارت اند از: ممنوعیت اکل مال به باطل، ممنوعیت ضرر و ضرار، ممنوعیت غرر، ممنوعیت ربا و ممنوعیت قمار. در فصل پنجم اشاره می شود که علاوه بر ضوابط عمومی، دین اسلام در بعضی معاملات، شرایط و ضوابط خاصی را اعمال کرده است و با فرض رعایت آن شرایط، معامله را صحیح می داند؛ بنابراین در این فصل مسائل مهم قراردادهای مرتبط با ابزارهای مالی مانند قراردادهای قرض، دین، بیع، اجاره، شرکت، مضاربه، مزارعه، مساقات، صلح و وکالت

آن هم بر اساس فتاوی مشهور فقهای امامیه در چهار بخش قراردادهای غیرانتفاعی، انتفاعی مبادله‌ای، انتفاعی مشارکتی و قراردادهای کمکی ارائه می‌شود. در فصل ششم نیز اصول و معیارهای اقتصادی در سطح خرد و کلان بیان می‌شود که لازم است این معیارها در طراحی ابزارهای مالی اسلامی رعایت شوند.

کتاب حاضر، عنوان اول از سه عنوان مصوب در گروه تخصصی اقتصاد اسلامی سازمان «سمت» است که ان‌شاءالله دو عنوان دیگر (مالی اسلامی ۱ و مالی اسلامی ۲) در آینده تألیف و تقدیم جامعه دانشگاهی خواهد شد. مخاطبان این کتاب اساتید دانشگاه، دانشجویان رشته‌های مالی، اقتصاد و حسابداری، مسئولان، فعالان و خبرگان بازارهای مالی هستند. امید است که کتاب حاضر بتواند گامی هرچند کوچک در اعتلای دانش مالی اسلامی بردارد. در پایان یاد و خاطره استاد ارجمند مرحوم حجت‌الاسلام دکتر سیدعباس موسویان را که در نگارش این کتاب مشارکت داشتند و عمر پربرکت خویش را در مسیر پیشبرد اهداف نظام مالی اسلام و اعتلای دانش و تربیت دانشوران فرهیخته سپری کردند، گرامی می‌داریم. همچنین از حمایت سازمان «سمت» که زمینه تألیف و انتشار کتاب را فراهم آورد و همکاری گروه تخصصی اقتصاد اسلامی، به خصوص مدیر محترم گروه، جناب آقای دکتر یوسفی شیخ رباط، تشکر و قدردانی می‌نماییم.

سیدعباس موسویان

محمد توحیدی

تابستان ۱۴۰۱